

**LBRIS**

We know  
books

OVIDIU PECICAN

ISTORIA  
CULTURII ROMÂNE

|

DE LA ORIGINI PÂNĂ ÎN  
SECOLUL AL XVI-LEA



**CUANTIO**

București  
2025

## Cuprins

Prefață .....	13
<b>ALUVIUNILE .....</b>	<b>25</b>
Frontiera, matrice creatoare... ..	27
Somn, paradoxuri istorice și amprentări culturale .....	30
Despre istoria unui „popor fără istorie” .....	36
Contraste și maturizare culturală .....	42
Profunzimi paleolitice .....	47
În lumea pietrei șlefuite .....	50
O polaritate neolitică: agricultori – păstori .....	53
O intersecție majoră .....	56
În zăngănitul metalelor .....	58
Continuități daco-getice .....	60
Tradiția nescrisă și importanța ei.....	64
<b>ALBIILE .....</b>	<b>73</b>
Obiceiuri precreștine străvechi și drept cutumiar românesc .....	75
Moștenirea latină .....	80
O cultură predominant rustică .....	86
Creștinismul, o nouă spiritualitate .....	92
Creștinism cosmic .....	99
Colinde despre scăldatul divin .....	109
Colinda leului .....	112
Impactul germanic: goții .....	114
Decantări culturale greco-vlahe și bulgaro-vlahe (secolele IV-XII) .....	119
Basmul .....	127
Simbioze politice, întâlniri culturale .....	131
Tradiția nordică în cultura populară .....	135
<b>VADURILE .....</b>	<b>137</b>
Începuturi literare .....	139
Limba sacră și limbile vulgare: dominația slavonei.....	143
Emulația în jurul unei specii: cântecul eroic .....	150

Folclor românesc și latinătate culturală .....	157
Limba română și scrisul în românește .....	161
Poezie lirică medievală și decantare culturală .....	164
Emulația în jurul moștenirii antichității:	
mituri păgâne și cântec epic .....	173
<i>Soarele și Luna</i> , un poem românesc alegoric de curte ....	178
Balada românească în circuitul cultural al romanității... ..	184
Teme și similitudini .....	187
Archipoeta Valahus.....	191
Poezie tragică în Evul de mijloc .....	198
Emulația în jurul unei idei politice: romanitatea civică ..	205
Emulația în jurul originii mitice:	
Troia, ca patrie strămoșească .....	210
Emulația în jurul apartenenței politice: Roma .....	214
Eroul eponim: Roman (începutul secolului al XIII-lea) ....	217
Fraternitatea latină și ortodoxă: Roman și Vlahata.....	220
Curentul polemic antilatin și identitatea vlahă .....	224
Autostigmatizarea: rădăcini îndepărtate .....	233
Paremiologia .....	238
Tendințe culturale din Evul Mediu dezvoltat românesc... ..	242
Statalitatea, între împrumut și inovație.....	245
Stat și stil cultural .....	249
Când mitul devine istorie .....	257
Narațiunile de aventuri și istoriografia .....	261
Începuturile scrisului istoric în	
Țara Românească (1288-1302).....	265
Joncțiuni stilistice cu Apusul: romanicul românesc .....	268
Hagiografii compozite în orizont romanic	
(secolele XIII-XIV).....	279
Etică războinică și exemplaritate ascetică .....	287
Ortodoxie și isihasm: amprente .....	292
Sintetism cultural și originalitate .....	300
Gotic și balcanic în sinteză:	
<i>Hronicul bulgăresc</i> (circa 1390) .....	306
Adâncirea în isihasm .....	316
Escatologie și arbore al vieții în	
Țara Românească (secolul al XIV-lea) .....	321

Gotic princiar în Țara Românească (a doua jumătate a secolului al XIV-lea) .....	323
Scrisul latin în Moldova (secolele XIV-XV) .....	327
Între istorie și mitologie:	
<i>Gesta lui Roman și Vlahata</i> (1390-1395) .....	329
Artele vizuale în manuscrisele din secolul al XV-lea și al XVI-lea.....	339
Maestri spirituali și focare românești de cultură la Dunăre și Carpați .....	342
... și în Moldova .....	347
Analistică și religie în Țările Române .....	351
Nașterea istoriografiei narrative în Moldova (secolele XIV-XV) .....	356
<b>SPRE MAREA TURNURĂ.....</b>	<b>359</b>
În orizontul goticului internațional .....	361
<i>Loisir</i> și cruciadă în Țările Române (anii 1432-1439) ....	369
Vlad Țepeș și strălucirea culturală a Țării Românești ....	373
Apoteoza medievală: Ștefan cel Mare .....	378
Theoctist al II-lea al Moldovei și școala de copiiști de la Putna .....	385
Tendințe și contexte metafizice timpurii .....	389
Stratul germinativ .....	397
Teama de sfârșitul lumii (1492) .....	400
Zări românești medievale .....	403
Contururi și deschideri .....	407
<b>MULȚUMIRI.....</b>	<b>411</b>
<b>BIBLIOGRAFIE .....</b>	<b>412</b>
<b>INDEX .....</b>	<b>418</b>

LBRIS

We know  
books

ALUVIUNILE

## Frontiera, matrice creatoare...

„Noi, românii, nu suntem de ieri, de alaltăieri în lumea aceasta: avem trecut; avem experiențe; stăm în căi de mult umblate”.<sup>1</sup> Era convingerea netă a lui Ioan Slavici, exprimată în 1892. Tot el credea și că „românul, cât e lumea, tot român are să rămână, [...] nici îl vor face să uite că e de neam mare și cu mare menire în lumea aceasta”<sup>2</sup>. „De neam mare”, adică având o genealogie ilustră – aluzie la originile sale romane antice... În virtutea acesteia, destinul său în istorie nu putea fi decât măreț. Pentru marele clasic, jaloarele soartei fericite a românilor erau clare: „Cel mai de căpetenie interes al poporului român este de a fi socotit drept ceea ce în adevăr este, un element de ordine și de cultură la hotarele orientale ale monarhiei [Austro-Ungare – *n. O.P.*] și un zid de apărare față de orișice pericol ce ar fi amenințând patria noastră din această parte...”<sup>3</sup> „Ordine”, „zid de apărare” a valorilor europene în fața oricărui mare impas istoric... Aceste repere defineau neechivoc misiunea istorică românească, așa cum o vedea gazetarul. Dar mai presus de orice, el vedea ca deosebit importantă o acțiune pedagogică asupra poporului nostru însuși: „Avem să cultivăm în români simțământul vieții noastre naționale, conștiința superiorității etnice și culturale a rasei române...”<sup>4</sup> Ceea ce trebuia să devină evident pentru restul lumii era conștiința unei superiorități etnice românești exprimată în termeni

---

<sup>1</sup> Ioan Slavici, „Românii din Regatul Ungar și politica maghiară”, în *Opere*, VIII: *Scrieri istorice și etnografice. Scrieri sociale și economice*, ed. de Constantin Mohanu, București, Academia Română & Fundația Națională pentru Știință și Artă & Ed. Univers Enciclopedic, 2007, p. 74. Text apărut inițial în 1892.

<sup>2</sup> Idem, „O sută de ani”, în *ibidem*, p. 27. Text apărut inițial în 1887.

<sup>3</sup> Idem, „Românii din Regatul Ungar și politica maghiară”, *loc.cit.*, p. 55.

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 35.

culturali. Le revenea neolatinilor de la Dunăre și Carpați evidențierea triumfală a propriei superiorități în câmpul atât de vast și de plin de posibilități al culturii.

Pentru Mircea Eliade, românilor le-a fost rezervată o situație pe linia dintre stăpânirile și culturile din preajmă. De astă dată, destinul românesc pare că se conturează mai curând defensiv și, în orice caz, ca unul de intermediar: „Încă de la nașterea sa din punct de vedere politic, națiunea română a trebuit să îndeplinească misiunea de popor de frontieră. [...] Popor de frontieră, românii acestor două principate [Moldova și Țara Românească – *n. O.P.*] au intrat în istoria modernă cu o splendidă, dar și anihilatoare misiune: să apere civilizația și creștinătatea latino-occidentală contra amenințărilor turanico-slave. Și-au îndeplinit misiunea, dar cu prețul unor sacrificii enorme; secole la rând, românii au sângerat groaznic și anonim, în lupte intermitente cu turcii și uralo-slavii [rușii]. În acest timp, Occidentul a avut răgaz să-și vindece rănilile și să se întărească, pregătind astfel viitoarea hegemonie europeană”<sup>1</sup>. Între Orient și Occident, între nord și sud, între creștinism și păgânism, între latini, slavi și turanici, românii au putut părea celor implicați în aceste tensiuni ca fiind duplicitari, oameni de neîncredere, suspecti. Dar acest lucru s-a arătat astfel tocmai pentru că erau diferiți și aveau interese puțin altfel decât ceilalți, fiind... ei înșiși și având a-și afirma propria identitate.

În 2012, istoricul Lucian Boia îi vorbea lui Eugen Stancu despre „condiția României, care poate fi sesizată începând din Antichitate, cu mult înainte să existe România: spațiul dacic se află la limita Imperiului Roman și a civilizației romane, iar mai înainte era la limita lumii grecești. Apoi, în Evul Mediu, teritoriul României este o zonă aproape misterioasă. Peste tot, de jur împrejur, se întâmplă ceva; aici, până

---

<sup>1</sup> Mircea Eliade, „Românii, latinii Orientului”, în *Jurnalul portu-ghez...*, 2, ed. cit., pp. 240-241.

pe la anul 1300, nu se știe bine ce se petrece. După aceea, România e la frontiera cu Imperiul Otoman și cu celelalte imperii care se ridică în zonă: Habsburgic, Rus, la frontieră cu civilizația occidentală... [...] Mereu a fost un teritoriu de frontieră... Pe de o parte, a existat o tendință, și chiar una reală, de închidere în sine și de izolare, iar pe de altă parte s-a manifestat și o receptivitate față de tot ce venea din afară<sup>1</sup>. Boia evocă ceva aducând a prefigurare de destin, de vreme ce se configurează cu mult înainte de a fi vorba despre români, în timpul dacilor... Ceea ce rezultă însă după evoluțiile milenare mai puțin consemnate de istorici pare să fie condiția de spațiu de frontieră, cu elanuri contradictorii, de închidere, dar și de deschidere.

În mod oarecum neașteptat, ținând seama de polemicile dintre el și Lucian Boia, istoricul Ioan-Aurel Pop are aceeași părere: popor de frontieră, locuitori ai unui *no man's land*, românii îi apar drept locuitori prin excelență ai unui mediu uman de interferență: „Românii medievali au fost așezați în aria de interferență a acestor două lumi și au fost parte a ambelor lumi evocate [...], adică a Occidentului latin și a Orientului bizantin”<sup>2</sup>. Ei aveau însă buna deschidere spirituală și către Vest, și către Est, cu valorile lor specifice.

Ideile se intersectează, se transmit, cunosc modificări, ajustări... Dialogul vocilor este mereu pasionant. Iar sugestiile se pot dovedi de mare folos.

O civilizație a frontierei, deci? Nu ar fi singura. Cea mai vestită este, probabil, cea nord-americană, cu mereu repetatul ei îndemn: „Go West!”. Spre deosebire de a noastră însă, frontiera americană a fost mereu una în mișcare, pe spațiul unui întreg continent...

---

<sup>1</sup> Lucian Boia, Eugen Stancu, *Istoriile mele*, București, Ed. Humanitas, 2012, pp. 154-155.

<sup>2</sup> Ioan-Aurel Pop, *Originile medievale ale civilizației românești moderne. Occidentul latin și Orientul bizantin*, București, Ed. Litera, 2024, p. 25.

Ce le revenea, atunci, celor care formau acest popor? Cultivarea unei structuri interioare balansate între poli? Decantarea și opțiunea pentru una sau alta dintre dimensiunile care îi structurau, fie și păstrând-o în plan secund pe cealaltă? De ce nu către toate zărilor, și mai depărtate, și mai apropiate?... Cu siguranță, ceea ce le revine este afirmarea propriului mod de a fi pe calea unor contribuții culturale care, păstrându-le amprenta specifică, să atingă valoric universalul.

## Somn, paradoxuri istorice și amprentări culturale

Într-o însemnare din agendele sale, Constantin Noica observa cândva că spațiul pe care astăzi îl numim românesc are o anumită amprentă încă din cele mai vechi timpuri. „Aci s-au stins și poate s-au împlinit cumanii și pecenegii, o parte din slavi etc. Pe aci au trecut celți și seminții germanice care aveau să facă istorie în Apus (dar ei n-au lăsat decât *Cloșca cu pui* și, spre a exagera, un singur cuvânt, «nasture»). Aici s-au stins Ovid[iu] și aristotelismul, câțiva mari postbizantini sau Antim Ivireanul, împlinit la noi, Cantacuzinii, seminții de împărați, deveniți români și ei”<sup>1</sup>. Pentru Noica, așadar, atât poetul roman exilat la Pontul Euxin, Publius Ovidius Naso, cât și grecii postbizantini prezenți în Țările Române între secolul al XVII-lea și veacul al XIX-lea, de la

<sup>1</sup> Constantin Noica, *Jurnal de idei*, ed. cit., p. 247, fragmentul 5.120. Într-un eseu din 1953 intitulat *Destinul culturii românești*, Mircea Eliade spunea: „Avem motive să credem că spațiul în care s-a întruchipat Zalmoxes, Orpheu și misterele *Mioriței* și al *Meșterului Manole* nu și-a secătuit izvoarele de creație: acolo unde moartea e încă valorificată ca o nuntă, izvoarele spirituale sunt intacte”.

boierii Cantacuzini împământenii din secolul al XVII-lea muntenesc și moldovenesc, până la Theophil Corydaleu până la Rigas Velestinlis, care nu s-au „împământenit”, sunt, cu toții, subordonabili conceptului de român și românitare. La Constantin Noica, spațiul românesc este, măcar dintr-un punct de vedere, „Pământ primitiv. Este român cine a uitat că e altceva”<sup>1</sup>, după cum notează în același context. Apartenența la românitare s-ar face astfel rezidual, nu afirmativ. Român nu este cineva cu o identitate dintru început bine precizată, ci „amnezic”, cel care își „uită” vechea identitate. Obnubilarea aceasta identitară trimite la un alt fragment al autorului, dintr-o conferință radiofonică din 1940, unde spunea: „S-ar putea scrie o pagină neasemuit de adâncă asupra neamului nostru, pagină al cărei titlu să fie: Somnul în istoria românească. Nu sunt multe neamurile care să fi fost atât de aproape – în rău sau în bine – de odihna cea mare și de neființă. Fără să vrem, de cele mai multe ori fără să vrem, noi am trecut prin toate modurile somnului, de la marea letargie națională în care am trăit veacuri de-a rândul până să căpătăm conștiința de neam și până la adormirea celor buni din mijlocul nostru. Somnul ne-a mântuit, adâncindu-ne în noi înșine; dar somnul ne-a și paralizat, păstrându-ne prea mult în noi înșine”<sup>2</sup>. Nu poți reproșa o „mare letargie națională” secolelor în care nicăieri națiunea încă nu era o realitate. Dar, dincolo de asemenea simplificări, există ceva demn de atenție în cuvintele filosofului. Ideea nu-i dă pace – o regăsește la Mircea Vulcănescu – și exclamă: „Merită un sistem de filosofie”<sup>3</sup>. Căci: „Jeșim din

---

<sup>1</sup> Constantin Noica, *Jurnal de idei*, ed. cit., p. 247, fragmentul 5.120.

<sup>2</sup> Idem, „Ardealul în spiritualitatea românească” (reprodusă în *Pagini despre sufletul românesc*, București, Ed. Humanitas, 2008, pp. 102-109. Fragmentul reprodus provine de la p. 102.

<sup>3</sup> Idem, *Jurnal filosofic*, București, Ed. Humanitas, 1990, p. 121.

somn spre a ști tot ce doarme în noi, când dormim”<sup>1</sup>, pentru a ne face, într-un anumit fel, etnopsihanaliza.

Uitarea și somnul sunt, desigur, metafore pentru procese istorice în cursul cărora inși și comunități de diferite origini etnolingvistice și culturale au ajuns la un numitor comun, făurind în timp o nouă identitate. Important este însă aici modul cum, spre deosebire de alte identități naționale, s-ar fi plămădit cea românească: printr-un pas înapoi, nu printr-o înaintare; prin repliere, nu prin avans; printr-un deficit, nu printr-un spor. (Se recunoaște aici un ecou al blagienei „retrageri”; nu doar din istorie, ci, de astă dată, din vechea identitate.)

Ceea ce depășește prin urmare granițele invizibile ale apartenențelor divergente la arealuri etnolingvistice, culturale și chiar civilizaționale divergente este procesul de „ambiguizare” – prin somn sau uitare – a vechii identități, care devine premisa unei noi asumări identitare rezultate prin contactul cu un anumit spațiu cu caracteristici proprii. Romani, greci, slavi, celți, germanici și chiar cumani sau pecenegi ajung astfel parte a unei „texturi” umane, sociale și comunitare care se plămădește mai mult sau mai puțin sub semnul unor prezențe arhetipale, al unei limbi care se mixează din componente foarte diferite, dobândind o amprentă apăsător originală, sintetică și flexibilă, bogată, și care, tocmai datorită acestor precondiționări, dobândește o rezistență și o forță remarcabile.

Despre toate identitățile „topite” în „pasta” românească, filosoful spune că s-au „stins” (dar el dă și exemplul georgianului Antim Ivireanu, ierarhul din fruntea Țării Românești, neîntrecut tipograf și om de cultură din a doua parte a secolului al XVII-lea, care, totodată, s-a „împlinit”). Tocmai această stingere face posibilă metamorfoza, renașterea în interiorul identității românești. Prin urmare, ca moment

---

<sup>1</sup> Ibidem.

dialectic concluziv dintr-un proces etapizat, aceasta din urmă ar fi un nou cadru, mai puțin constrângător – pentru că este simplificat prin „uitare”/„somm” –, de afirmare a propriului profil.

Un prim „paradox românesc” – pentru a formula prin recursul la o sintagmă lansată de Sorin Alexandrescu – este acela al autodefinirii românești printr-un pas îndărăt, printr-o extragere din previzibilul unei deveniri, printr-un contrapunct istoric. Spațiul românesc ar fi desemnabil, și mai radical, ca spațiu tragic. „E un spațiu în care se poate muri. Un spațiu al extincțiunii. Unul extinctiv. Cultura europeană va putea sfârși aci”.<sup>1</sup>

Popoarele nu își găsesc vadurile într-o indiferență a condiționărilor geografice. Ele nu își afirmă ethosul propriu într-o indistinție temporală. Și nici nu creează cu o productivitate ritmică, etern crescătoare, și cu o precizie nezdruncinată. Încercând să explice în ce fel aceste condiționări – cea spațială, cea temporală și cea dinamic-spirituală – s-au manifestat în forme și ritmuri specifice în istoria civilizațională și culturală românească, Sorin Alexandrescu identifica trei paradoxuri românești.

Cel dintâi, al apartenenței, se referea la situarea pe hartă a civilizației românești la o intersecție culturală trifațetată.<sup>2</sup> „Spațiul românesc s-a format [...] la frontiera a trei zone culturale diferite și, asemeni oricărui spațiu de frontieră, și le-a apropiat, diferențiindu-se în același timp de fiecare din ele”.<sup>3</sup> Această civilizație este așezată între Europa Centrală, Europa Răsăriteană și Balcani, ca o sincopă sau un contrapunct latin față de vecinii ei slavi și maghiari. Ea este

<sup>1</sup> Idem, *Jurnal de idei*, ed.cit., p. 246. Fragmentul 5.120.

<sup>2</sup> Sorin Alexandrescu, „Paradoxul român”, în *Paradoxul român*, București, Ed. Univers, 1998, p. 32. Textul a apărut inițial în *International Journal of Rumanian Studies*, Lisse, Țările de Jos, la The Peter Ridder Press, vol. I, nr. 1-2, 1976, pp. 9-20.

<sup>3</sup> Ibidem.

„altceva” în raport cu fiecare dintre perimetrele aduse în discuție; un altceva atât față de fiecare dintre ele, cât și față de toate trei, constituindu-și în acest fel un prim orizont al originalității proprii.

Un al doilea paradox, cel al simultaneității, ar ține de dimensiunea temporală, vizând integrarea românilor în durată lungă a istoriei și în dezvoltarea europeană. În plan cultural, ar fi vorba despre proiectarea marilor curente europene într-o metabolizare românească simultană<sup>1</sup>. Caracteristică literaturii române ca exponentă preferențială a unei culturi literaturocentrice, cum s-a dovedit cea română în modernitate, îi este mixtura neobișnuită, aproape toți scriitorii români din secolul al XIX-lea având orientări mixte, combinând sugestiile și elemente survenite dinspre felurite tendințe și curente. Sorin Alexandrescu identifică aici impulsul unei presiuni a recuperărilor „timpului pierdut”, bătălia accelerată cu timpul<sup>2</sup>, dar este posibil să fie vorba și despre o sensibilitate specifică, insuficient cristalizată, căutându-și propriile căi, dibuindu-le, printre felurite fluxuri și mode culturale, tatonând prin și pe deasupra lor, pentru a-și plămădi o configurație proprie. Este vorba, prin urmare, despre un anumit instinct al sincroniei acolo unde lucrurile ar fi fost, în succesiunea lor firească, plasate în diacronie. Nu este vorba despre „recuperări” alerte și superficiale, cum au socotit unii comentatori, ci de un alt instinct și de o altă raportare la evoluțiile culturale. Acest mod poate fi mai bine înțeles, poate, dacă se va ține cont de perspectiva lui Thomas S. Kuhn asupra paradigmatelor științifice și a succesiunii lor. Savantul arăta clar în lucrarea lui de referință că înlocuirea unei paradigme științifice cu alta nu semnifică o superioritate valorică.

Astfel, perimetrul românesc ajunge să se definească drept „un spațiu cultural construit la granița dintre civilizații extrem

<sup>1</sup> Ibidem, p. 34.

<sup>2</sup> Ibidem, p. 35.

de diferite și un timp cultural hărțuit, febril, căutând mereu să se depășească”. Ca pentru a sfida această situație, limba română este unitară; la fel și cultura care se exprimă prin ea.<sup>1</sup>

În fine, al treilea paradox este cel al continuității/discontinuității culturii române<sup>2</sup>. Acesta ar fi caracterizat, după același autor, prin două discontinuități fundamentale: cea „verticală”, ținând de faptul că în România coexistă, practic, două culturi: una orală (folclorul) și alta scrisă (înaltă)<sup>3</sup>, și discontinuitatea „orizontală”, pusă în lumină de ruptura cu circuitul cultural al Orientului și de reorientarea axială a culturii române din secolul al XIX-lea către Vest.<sup>4</sup> O spusese deja Constantin Noica, în felul său: „[...] românului [...] i-a fost dat să stea bine cu spațiul, dar nu cu timpul”<sup>5</sup>. Rămâne întrebarea dacă această situație, care evidențiază rupturi și contrapuncturi, redemaraje culturale, ajustări radicale la nivelul axialității noastre culturale sunt neajunsuri ori vădesc o mobilitate și o adaptabilitate specifică.

Asemenea concluzii se puteau impune însă numai la capătul unei evoluții multisekulare, căci o cultură se articulează din multiple trăsături, afirmate în durata lungă a timpului și grăind despre fizionomia culturală respectivă prin ample fenomene specifice, pentru analiza cărora este necesară o anumită distanțare și capacitate de abstragere de la concretețea trăitului. Toate cele trei paradoxuri românești au lăsat urme durabile și sesizabile în evoluțiile recente și actuale din interiorul culturii noastre, în pofida faptului că unele țin de un anumit dat afirmat de timpuriu (cum ar fi așezarea la

---

<sup>1</sup> Ibidem.

<sup>2</sup> Ibidem.

<sup>3</sup> Ibidem.

<sup>4</sup> Ibidem, p. 37.

<sup>5</sup> Constantin Noica, „Modelul Cantemir sau Memoriu către Cel de Sus asupra situației spiritului în cele trei țări românești”, în *Despre lăutărism*, București, Ed. Humanitas, 2007, p. 49.

o răscruce geopolitică a continentului euroasiatic în partea sa europeană central-sud-estică).

Cum a devenit România ceea ce Sorin Alexandrescu socotea că este „un spațiu cultural construit la granița dintre civilizații extrem de diferite și un timp cultural hărțuit, febril, căutând mereu să se depășească”<sup>1</sup> este, în bună măsură, ceea ce se încearcă să se înțeleagă în paginile de față.

## Despre istoria unui „popor fără istorie”

În cultura română interbelică era un loc comun să se afirme că românii sunt rezultatul și expresia unui îndelungat anonim istoric. Chiar dacă expresiile cele mai pregnante ale acestei idei se regăsesc în textele lui Cioran, părerea era mult mai răspândită, fiind acceptată de mulți artiști și cărturari ai vremii ca o evidență de neocolit. „[...] Mă întreb dacă nu avem oare de tras o lecție din comportamentul antiistoric al omului societăților tradiționale” mărturisea, de exemplu, Mircea Eliade într-o scrisoare adresată lui Carl Schmitt<sup>2</sup>, văzând în moștenirea preistorică un tezaur, nu un impediment. Scriind aceste cuvinte în toamna lui 1952, el se făcea ecoul unor afirmații mai vechi, interbelice, ale căror autori vestiți au fost Emil Cioran (în *Schimbarea la față a României*)<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Sorin Alexandrescu, „Paradoxul român”, *loc.cit.*, p. 35.

<sup>2</sup> Mircea Eliade, *Europa, Asia, America...*, III: R-Z, ediție de Mircea Handoca, București, Ed. Humanitas, 2004, p. 119. Scrisoarea din Paris, 19 septembrie 1952.

<sup>3</sup> Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Ed. Humanitas, 2, p. 37: „O tristețe infinită mă cuprinde de câte ori mă gândesc cum o mie și atâta de ani ne ascundeam prin păduri și munți de frica dușmanului, adică de propria noastră frică”.